

PROGRAM

medzinárodného vedeckého kolokvia

Ľudová rozprávka v súvislostiach

12. decembra 2022

online:

<https://teams.microsoft.com/l/team/19%3auPPse24L6CuXTZ8EnuVGPV6O2foypq5njYw30MPIFHg1%40thread.tacv2/conversations?groupId=d90c423d-ef72-4fe6-8eae-44025cdc24f5&tenantId=f5b68cf2-035b-428d-87f6-f7384161306d>

8:00 – 8:15 Prihlasovanie účastníkov a úvodné slovo

8:15 – 9:00 Mgr. Ľubomír Gábor, PhD.

*Memetika ako prejav dynamiky rozprávky
Od rozprávky k antirozprávke*

V príspevku sa zameriame na význam, podoby a prínos teórie memetiky – metodicky i noeticky vychádzajúcej z koncepcie amerického literárneho vedca Jacka Zipesa a ďalších zdrojov. Memetiku budeme vnímať ako jedinečný súbor prvkov kultúrneho transferu podobný génom, ktoré sa musia replikovať za účelom prežitia. V súvislosti s folklórom je úloha mémov ako kultúrnych „génov“ o to významnejšia, pretože na prežitie sa musia replikovať a reorganizovať, a tak sa dynamicky šíria v spoločnosti. Práve osobitosti kultúrneho transferu s najrozmanitejšími performanciami a pragmatickými cieľmi nám umožňujú vnímať dekanonizáciu „tradičných“ foriem rozprávky a ďalšie šírenie rozprávkových mémov (motívov, súčastí, náprotivkov a i.) v naratívnom folklóre. V príspevku sa teda budeme venovať podobám týchto rozprávkových mémov v súčasnom slovenskom naratívnom folklóre, vychádzajúc najmä z internetových pramenných materiálov, a to zo sociálnych sietí, z verejných digitálnych diskusných fór, zo žurnalistickej praxe v slovenskom jazyku a podobne.

9:00 – 9:45 PhDr. Tatiana Hrivíková, PhD.

Ľudová rozprávka a jej hodnotenie z hľadiska kultúry

Príspevok sa zaoberá ľudovou rozprávkou z hľadiska kultúry. Hodnotí jej prínos z diachronického hľadiska v porovnaní s jej dnešnou interpretáciou. V ústnom podaní mohla ľudová rozprávka prežiť iba ak bola pre poslucháčov relevantná a zrozumiteľná, stavala na symboloch, ktoré boli dostatočne známe a hodnotovo jednoznačné. Ak nespĺnila tieto kritériá, postupne zanikla. Neskoršia, zaznamenaná verzia rozprávok, ako ich zozbierali zberatelia národovci, nadobudla odlišnú funkciu, ako zlatý poklad spoločnej ľudovej, historickej pamäte. Dnešná, moderná doba prideliť ľudovým rozprávkam opäť odlišnú úlohu. Pomocou nich dnes môžeme zachytiť obraz hodnotového sveta našich predkov, ich sny, túžby aj strachy. Na základe ich dôkladného skúmania a komparácie s najnovšími výskumami hodnotových rebríčkov môžeme sledovať vývoj, zmenu, ale aj relatívnu stabilitu národných kultúrnych hodnôt.

9:45 – 10:30 PhDr. Lukáš Šutor, PhD.

Uránovská symbolika v ľudovej rozprávke

Nebo ako transcendentná sféra par excellence spolu s jeho atmosférickými a astrálnymi manifestáciami vystupujú v slovesnom folklóre a zvlášť v symbolických formách a naratívnych štruktúrach čarodejných rozprávok Eurázie v pozíciách hlavných hodnotových a ideových kozmologických síl. Uránovská symbolika sa prejavuje predovšetkým v interakcii s teluricko-čtonickou sférou, a to v rôznorodých historicky, geograficky a kultúrne podmienených vzťahoch, ktoré sú na úrovniach mytologických, náboženských a folklórnych príbehov riešené zaujímavými konkretizáciami. Cieľom nášho príspevku bude určiť, ktoré z predstavených vzťahov sú realizované v rozprávkových sujetoch, akú podobu symbolických foriem, konfliktov a kompozičných stratégií pritom nadobúdajú a či má identifikácia špecifického vzťahu horného a dolného sveta súvislosť s pôvodom konkrétnych typov ľudových rozprávok.

10:30 – 11:15 Mgr. Bernadette Pažitná

Figurálne variety rozprávkového antagonistu

Príspevok sa výskumne venuje trom ikonizáciám postavy škodcu v klasickej čarovnej rozprávke, konkrétne v slovenskom príbehu zo zbierky Pavla Dobšinského Lomidrevo alebo Valibuk. Podrobná literárnosemiotická analýza s rôznymi komparatistickými presahmi umožňuje postihnúť základnú typológiu tejto arcinaratívnej figúry v slovanských verziách rozprávkovej látky ATU 301 Princezná v podzemí.

11:15 – 12:00 doc. Mgr. Mariana Čechová, PhD.

Postava mŕtveho pomocníka v arcinaratívnych súvislostiach

Príspevok sa zameriava na semiotický profil aktanta s funkciou pomocníka (Propp), ktorý vo figurálnom vzorci tvorí prostredný článok medzi dvoma najdôležitejšími aktérmi ľudovej čarovnej rozprávky, hrdinom a jeho protivníkom a súčasne medzi hrdinom a objektom, o ktorý sa hrdina usiluje. Cieľom príspevku je predstaviť typologickú triedu nadprirodzených mŕtvych pomocníkov, vystupujúcich predovšetkým v rozprávkových typoch ATU 505 Vďační mŕtvi a 506 Vyslobodená princezná, a to s presahom k iným arcinaratívom.

Prestávka od 12:00 do 13:00

13:00 – 13:45 doc. PhDr. Petr Janeček, Ph.D.

***Pohádka v transdisciplinární perspektivě
Některé současné přístupy ke studiu folklorního žánru***

Poslední dvacetiletí je v humanitních vědách ve znamení obnoveného zájmu o studium pohádek; vedle folkloristiky, etnologie a příbuzných disciplín se k nim stále častěji obracejí i další obory. Prezentovaný příspěvek se zaměří na kritické představení trojice novějších a často radikálních přístupů k výzkumu pohádek: kontroverzní teorie literární historičky Ruth B. Bottigheimerové o dominantně literárním původu tohoto folklorního žánru (2002, 2009, 2014), aplikace metodologie komparativní fylogenetické analýzy na studium jejich šíření z pera Jamshida J. Tehraniho a Sary Gracy da Silva (2016) a konečně zajímavého nového konceptu folkloresky Michaela Dylana Fostera a Jeffrey A. Tolberta (2015), zamýšlejícího se nad vztahem pohádek a populární kultury.

13:45 – 14:30 Mgr. Nikola Danišová, PhD.

***Čarovné rozprávky o unikajúcich pannách ako
inšpiračný zdroj stredovekých meluzínskych sujetov***

V predloženom príspevku sa zacielime na postavu nadprirodzenej panny/nevesty, ktorá uniká od manžela za to, že porušil určitú formu zákazu, resp. tabu. Ide o nesporne veľmi staré a recepčne obľúbené naratívy: objavujú sa v širokom geograficko-kultúrnom okruhu naprieč rôznymi žánrami (od mýtov cez čarovné rozprávky a religiózne texty). V Aarne-Thompson-Utherovom medzinárodnom katalógu rozprávkových typov sú príbehy o nadprirodzenej unikajúcej panne/neveste indexované pod názvom ATU 400 Muž hľadá svoju stratenú ženu (The Man on a Quest for his Lost Wife). Obzvlášť v európskej kultúre sú naratívy tohto typu hlboko zakorenené a predstavujú významnú súčasť folklórnej aj autorskej literárnej tradície. S postupným rozvojom stredovekej literatúry sa totiž príbehy o zázračnej unikajúcej panne/neveste stali významným inšpiračným zdrojom mnohých rytierskych románov, genealogických legend či lajchov. Samotná postava panny/nevesty, ktorá je opradená tajomstvom a v jej mytologicko-rozprávkovom profile je možné zachytiť aj ohlasy pohanského totemizmu, sa stala priamou predlohou tzv. meluzínskej víly. Prostredníctvom komparačnej interpretácie a analýzy selektívnej vzorky naratívov z rozprávkového typu ATU 400 a stredovekých meluzínskych textov sa pokúsime odhaliť sujetovo-motivické konštelácie v zobrazovaní nadprirodzenej panny/nevesty a meluzínskej víly. Zameriame sa na kongruentné a divergentné znaky ich semiotických profilov, t. j. na morfológiu ich (fiktívnych) osobností a v neposlednom rade na ich funkciu v kompozičnej a naratívnej výstavbe sujetu.

14:30 – 15:15 PhDr. Jaroslav Otčenášek, PhD.

Způsoby prezentací lidových pohádek v komiksu a na současných webových stránkách v ČR

Dlouhodobý ústup ochoty a schopnosti čtení delších textů v tištěné podobě, jenž je zejména u mladších školních dětí stále více patrný, zvyšuje důležitost jiných způsobů přiblížení lidové slovesnosti obecně. Jedná se zejména o pověsti a pohádky, které přinášejí většinou ucelé příběhy. Zatímco komiks se tím zabývá již dlouhou dobu v různých podobách (např. komiks Čtyřlístek už od roku 1969), na webových stránkách jde o složitější problém. Samotné zobrazení pohádkového textu jeho atraktivitu příliš nezvyšuje, umožnění jeho poslechu v podobě MP3 či shlédnutí videa (Youtube) atraktivitu výrazně zvyšuje. V této souvislosti je ale zásadní otázkou, co se vlastně jako pohádka označuje a jak je širokým publikem vnímána. Ukazuje se, že aktivní rozlišování folklorní a autorské tvorby je minimální a že užívání označení „pohádka“ je až nečekaně široké. Co z toho plyne pro výzkum tradiční lidové narativity dnes?

15:15 – 16:00 Mgr. et Mgr. Zuzana Wrana

Když černá je synonymem zla: xenofobie a rasismus ve vybraných maltských pohádkách

O maltských pohádkách lze hovořit jako o mediteránním tavícím kotli na pomezí evropských, afrických a asijských pohádkových motivů. V pohádkách se často setkávají známé středomořské motivy z bestiářů (či přímo pohádek) s těmi arabskými a tvoří se tak unikátní příběhy na rozmezí třech náboženství: islámu, křesťanství a židovství. Čtenář si také všimne často silně předpojatý tón příběhů, zejména z hlediska rasy či barvy kůže, přičemž mnohé pohádky by se jistě daly označit jako silně rasistické či xenofobní, zejména vůči obyvatelům Afriky. Je to jen způsob, jak se motivy v pohádkách přirozeně vyvíjely a inspirovaly okolními literaturami nebo za touto nenávisť stály i další historické a kulturní aspekty Malty?

Katedra slovakistiky, slovanských filologií a komunikácie
Filozofickej fakulty
Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Kontakt: lukas.sutor@upjs.sk

Podujatie vzniklo ako súčasť riešenia grantového projektu VEGA (1/0682/22) Komparatívna analýza a interpretácia vybraných typov ľudovej rozprávky západných Slovanov v kultúrno-antropologických kontextoch.